

Stefan Kiechle

Jezuité

Jezuité jsou církevním řádem, který již po mnoho generací probouzí velmi prudké reakce veřejnosti a je s ním spojena celá řada otázek. Byl tajnou armádou papeže? Usiloval o nadvládu nad světem? Byl nepřitelem osvěcenství? Jakou roli vlastně hrají exercicie – jedná se „vymývání mozků“, nebo nabízejí cestu k jednoznačnému rozhodnutí? A jaký názor máme mít na jezuitskou údajnou vychytralost a úskočnost? Autor titulu Stefan Kiechle se zabývá historickými kořeny jezuitů, líčí začátky Tovaryšstva Ježíšova pod vedením Ignáce z Loyoly, objasňuje duchovní východiska řádu a neopomíjí ani jeho postavení v současnosti.

Autor

Stefan Kiechle, SJ, doktor teologie (narozen v roce 1960), byl studentským farářem a supervizorem noviců. V současné době působí jako duchovní a odborník na exercicie v Mannheimu. Přednáší v Mnichově na Vysoké škole filozofické.

Stefan Kiechle

Jezuité

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Stefan Kiechle
JEZUITÉ

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 4753. publikaci

Z německého originálu Die Jesuiten, Wissen was stimmt (ISBN 978-3-451-06100-4), vydaného nakladatelstvím Verlag Herder GmbH, Freiburg, v roce 2009, přeložila Dagmar Brejlová.

Odpovědný redaktor Zdeněk Kubín
Sazba a zlom Radek Vokál
Zpracování obálky Vojtěch Kočí
Počet stran 94
Vydání 1., 2012

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Stefan Kiechle, Die Jesuiten. Wissen was stimmt © 2009 Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau

Cover Layout: R·M·E Roland Eschlbeck
Czech edition © Grada Publishing, a.s., 2012
Cover Photo © fotobanka Allphoto

ISBN 978-80-247-3913-7

ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-7908-9 (ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-7909-6 (ve formátu EPUB)

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Stefan Kiechle
JEZUITÉ

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 4753. publikaci

**Z německého originálu Die Jesuiten, Wissen was stimmt (ISBN 978-3-451-06100-4),
vydaného nakladatelstvím Verlag Herder GmbH, Freiburg, v roce 2009, přeložila Dagmar
Brejlová.**

Odpovědný redaktor Zdeněk Kubín
Sazba a zlom Radek Vokál
Zpracování obálky Vojtěch Kočí
Počet stran 94
Vydání 1., 2012

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Stefan Kiechle, Die Jesuiten. Wissen was stimmt © 2009 Verlag Herder GmbH, Freiburg im
Breisgau

Cover Layout: R.M.E Roland Eschlbeck

Czech edition © Grada Publishing, a.s., 2012

Cover Photo © fotobanka Allphoto

ISBN 978-80-247-3913-7

Obsah

1. ÚVOD	9
2. HISTORICKÝ VÝVOJ	11
Byl Ignác z Loyoly vojákem a dobyvatelem?	
Zakladatel	11
Byl řád založen proto, aby umlčel protestanty?	
Vývoj řádu z exercicií	16
Jsou jezuité armádou papeže?	
Sliby skládané papeži	18
Řídili jezuité jako soukromí z odpovědní evropskou politikou?	
Jezuité a politika	21
Šířili jezuitští misionáři katolický způsob myšlení?	
Misie v Asii	24
Představovali jezuité socialistický experiment?	
Redukce v Paraguayi	27
Jsou jezuité nepřáteli osvětlení?	
Pozice řádu v 19. a 20. století	30
3. PRAVIDLA ŘÁDU	35
Jsou exercicie nástrojem manipulace?	
Duchovní východiska jezuitů	35
Zastávají jezuité názor, že účel světí prostředky?	
Východiska stanov řádu	39

Jakou moc mají jezuité ve Vatikánu?	
Vztah k vládě papeže	42
Mají jezuité volnější morálku?	
Etika jezuitů	46
Jsou jezuité stoupenci slepé poslušnosti?	
Tři sliby: chudoby, cudnosti a poslušnosti	48
Je výraz »jezuitský« synonymem vychytralosti, lstivosti a pletich?	
Rozrůzněnost významů	53
4. JEZUITÉ V SOUČASNOSTI	56
Jsou jezuité nejmocnějším a největším řádem?	
Čísla a fakta	56
Vládne jezuitům centralisticky orientovaný a autoritářský »černý papež«?	
Struktura řádu	61
Absolvují všichni jezuité dvojí studium?	
Výchova nejmladších	66
Existuje u jezuitů elita mezi elitou?	
Vnitřní struktura řádu	70
Jsou jezuité ryzími individualisty?	
Život ve společenství	72
Jsou jezuité liberálové, kteří se potřebují řídit duchem doby?	
Novodobá generální kongregace řádu	74
Vychovali jezuité diktátory?	
Celosvětové vzdělávání řádu	77

Proč se jezuité nesmějí ženit?

Ženská společenství a laická hnutí v duchu jezuitského
myšlení

81

PŘÍLOHA

84

Glosář

84

Časová osa

87

Doporučená literatura

90

Doporučená literatura v češtině

92

Úvod

Snad žádný celosvětový počin nepodnítl tolik fám jako jezuitský řád. Jedni si ho vážili, ba dokonce jej uznávali jako vysoce efektivní »vojenskou moc« ve službách humanity a křesťanství, jiní ho odsuzovali nebo jím opovrhovali a považovali jej za mafiánský tajný spolek ve službách reakčních sil, jejichž cílem bylo podrobit si svět. Zakladatel řádu jezuitů, Ignác z Loyoly (1491–1556), znamenal pro první skupinu geniálního mystika a reformátora, který vedl katolickou církev do moderního světa, a pro druhou ztělesňoval intrikářského protikatolíka, který v severní Evropě potlačoval veškeré reformátorské tendence a chtěl docílit toho, aby si římská církev udržela autoritářské postavení, jemuž se těšila ve středověku. Historie jezuitského řádu je dlouhá a spletitá, plná křivolakých cest a oklik, pádů i opětovného nabývání sil.

Mafiánský tajný
spolek?

A jaká je současnost? Je pro ni příznačný pozoruhodný obrat čelem vzad, který někdo přijímá s nadšením, jiný odsuzuje jako vedlejší produkt doby, další ho – ať záměrně, či mimoděk – pojímá jako nepodstatnou záležitost. V západním světě působí na mnohé nepříjemně též krize mladé generace a současný příliv nových členů. Některé lidi též popuzuje vztah řádu k papežovi, a především k osobní prelatuře katolické církve Opus Dei, čímž podněcuje řadu fantazií a spekulací.

Kde najdeme pravdu? Fámy a pomluvy obsahují zrnko pravdy, přesto se neobejdeme bez konkretizování, oprav a doplnění. Vzájemně si odporující názory navíc ve svém pojetí odhalují víc, než zamýšlejí. Klasický titul »Macht und Geheimnis der Jesuiten« (»Moc a tajemství jezuitů«), který spatřil světlo světa před osmdesáti lety, stále a vytrvale upoutává naši pozornost. V této knize uvádíme jednotlivé kapitoly obecně rozšířenými výroky a navazujeme na jejich souvislosti, abychom uvedli okolnosti na pravou míru a se-

známili vás s tím, co jezuité za dlouhá staletí vybudovali. Rovněž tak čtenářům pomůžeme lépe pochopit a přijmout ducha a cíle jezuitského řádu.

Mannheim, květen 2009

Stefan Kiechle, SJ

Historický vývoj

Byl Ignác z Loyoly vojákem a dobyvatelem?

Zakladatel

Jezuité nemají pouze jednoho zakladatele, v roce 1540 založila řád skupina deseti mužů. Nově vzniklému společenství dali název *Societas Iesu* (tj. Tovaryšstvo Ježíšovo a odtud »jezuité«), protože zakladatelem a hlavou měl být právě Ježíš. Na základě latinského názvu si jezuité dodnes za své jméno uvádějí zkratku »SJ«. Jednu významnou osobnost však v začátcích řádu přece jen nacházíme: Ignáce z Loyoly, baskického rytíře a šlechtice (1491–1556). Jeho vliv byl tak silný, že se právem nazývá zakladatelem. Chceme-li jezuitu skutečně pochopit, musíme se s jeho osobou blíže seznámit.

Vlivná osobnost

Ignác z Loyoly se narodil na zámku Loyola, který patřil jeho rodičům. Zámek se nachází ve španělské části Baskicka. Byl pokřtěn jako Iñigo de Loyola a byl třináctým dítětem. Matka při jeho narození zemřela a vychovávala ho chůva. Vzhledem k tomu, že byl potomkem dávného rytířského rodu, byl veden k hodnotám a rituálům své kultury, i když v 16. století již byly dávno překonány. V té době se pěstovaly náboženské zvyky patrně bez duchovní podstaty, ale byly úzce spjaty se značně rozvolněnou morálkou, a to i v sexuální oblasti – Ignácův otec a také bratr i farář měli řadu nemanželských dětí. Rodinná čest a materiální statky však měly vysokou hodnotu a nezřídká je bylo třeba obhajovat pútkami a v pří-

Původ

padě potřeby i ozbrojenými střety se sousedy a nepřáteli obecně. Vzdělání nebylo příliš ceněné.

Iñigo byl pohrobek, proto pro něj bylo třeba najít způsob obživy. Asi v patnácti letech byl jako páže poslán do Arévala na dvůr hlavního kastilského pokladníka, jímž byl Juan Velázquez de Cuéllar. Zde se Iñigo naučil psát, počítat, osvojil si dvorskou kulturu, chování, hudbu, naučil se rytířskému boji. Mladí rytíři totiž museli, byl-li jejich pán napaden, společně s ním do boje. Iñigo na skvostném dvoře poznal, co může obnášet světská moc a bohatství, ale když jeho pán v roce 1515 přišel o své postavení i bohatství a nedlouho poté zemřel v hořkosti, rovněž zjistil, že pozemská sláva je pomíjivá.

Mladinký Iñigo bezpochyby rozšiřoval řady nadaných, ctižádostivých a marnivých mladíků své doby. Chtěl proniknout do vyšších vrstev, docílit kariéry – povrchní hodnoty, jak sám později prohlásil. Navzdory rozšířenému názoru nebyl vojákem tělem i duší, jelikož vojáci byli verbováni a vyplácel se jim žold, anebo to byli lidé, kteří se stali válečníky proti své vůli. Naopak rytíře vždy k jejich pánům poutal úzký osobní vztah, skládali dobrovolnou přísahu věrnosti, nebyli placeni, ale mezi oběma stranami panovala povinnost vzájemné ochrany. Do boje se vydávali pouze v případě krajní nouze. Iñigo byl »hlavním povoláním« spíše správní úředník a dvořan.

Ve třiceti letech se Iñigo musel vydat do války. Společně s malou výpravou spolubojovníků bránil pevnost Pamplona proti přesile francouzských vojsk. Boj vypadal beznadějně, Iñigo se přesto neuvěřitelně odvážně vrhl do bitvy. Hned na začátku ho zasáhla koule z kanonu a rozdrtila mu nohu. Vůdce byl poražen a obléhatelé se vzdali. Iñigovi se dostalo náležitého ošetření a poté se vrátil domů.

Ze zranění se zotavoval dlouhé měsíce. Zraněná noha mu překazila vyhlídky na skvělou kariéru. Rozdrcené kosti nebyly

ve správné pozici a bylo nutné je srovnat – kruté bolesti vydržel a nehnul ani brvou. Při rekonvalescenci se časem začal nudit. Rytířské romány coby běžné rozptýlení v Loyole nebyly k dispozici, proto se pustil do čtení duchovních knih: přečetl románové líčení Ježíšova života, sbírku legend o významných svatých, v nichž se seznámil se zázračnými příběhy o asketech a žalostných hříšnicích.

Íñigo měl bujnou fantazii a při nekonečném denním snění si představoval, jak svatý v podobě hříšníka či prosebníka prochází světem. Zamýšlel se též nad svou předčasně ukončenou světskou kariérou. Při obou druhých představ prožíval radost a vnitřní svobodu, ovšem když myslel na svaté, doprovázela ho radost, i když už nesnil. Vyvodil z toho, že to, co se mu přihodilo, byla vůle Boží. Začal procházet postupnou vnitřní proměnou. Ke zděšení své rodiny po uzdravení opustil Loyolu a v oděvu anonymního prosebníka se vydal na pouť.

Vnitřní proměna

Na Montserratu bděl v rytířském brnění celou noc před Černou madonou. Byl to běžný rituál jedinců, kteří se zasvětili Bohu. Absolvoval třídní životní zpověď. Poté jedenáct měsíců žil jako prosebník v katalánském městečku Manresa. Toto »období prázdná« mu pomohlo k dosažení osobní zralosti. Po velkých vnitřních bojích – v těžkých podmínkách asketického radikalismu se ponořil do strachu z hříchů i do fantazií o vysvobození vlastního já – dospěl k hluboce duchovnímu životu. Silným podnětem pro něj bylo milosrdenství Boží, jak později uvedl ve svém životopisu. Docítil mystického osvícení a hluboké vnitřní svobody. Dřívější tendence k sexuálním dobrodružstvím a k agresivnímu chování nad ním ztratily moc.

»Období prázdná«

Jeho snem bylo žít ve Svaté zemi a být »blízko Ježíši«. Za dobrodružných okolností a neuvěřitelné chudoby doputoval do Jeruzaléma. Byl tam šťastný, ale nemohl v Jeruzalému zůstat, protože zvyšující se vliv islámu křesťany příliš ohrožoval. Proti své vůli byl odvolán od františkánů, kteří zde žili v bezpečí

»Pomáhat duším«

klášterů a svrchovaně dohlíželi na všechny katolíky, a vrátil se do Evropy. Sám sebe se ptal, jaký úkol má pro něj Bůh přichystaný. Odpověděl sám sobě: »pomáhat duším« (*animas iuvare*), tedy utišit naléhavou duchovní žízeň své doby. Církev 16. století byla totiž duchovně vyprahlá a procházela obdobím morálního úpadku, ale řada reformních snah uvnitř tradiční církve i za jejími hranicemi – reformace byla pouze jedním z mnoha dalších hnutí – usilovala o dosažení nápravy. Iñigo si uvědomoval tíživou situaci a hledal řešení.

Počátky studií

Nejprve si samozřejmě musel doplnit vzdělání. Začal studovat, což znamenalo, že ve 33 letech usedl do lavic s malými chlapci a učil se latinsky. Jeho prvním působištěm byla Barcelona. Zde mu studium financovaly zámožné dámy z vyšší společnosti. Později se přemístil do Alcalá a Salamanci. Měl jedinečný šarm: jako prosebník v oděvu žalostného hříšníka se zářivými očima a vždy dobrou náladou dokázal lidi zaujmout. Lidé se na něj obraceli o radu v duchovních otázkách. Rady rozdával podle svých možností. Kvůli otrhanému oblečení ho však lidé podezřívali, že patří k nějaké kacířské sektě. Několikrát byl zatčen, dokonce se ocitl i před inkvizičním soudem. Vždy byl propuštěn, ale při »pomáhání duším« a doporučování rad v duchovních aspektech života mu situaci komplikovalo nedokončené studium.

Studium v Paříži

Záhy si našel přátele, kteří sdíleli jeho způsob života i ideály. Netrvalo však dlouho a vydali se jiným směrem, protože je přetěžoval a při jejich vedení se dopouštěl chyb. Nové přátele, kteří po jeho boku setrvali, získal teprve po zahájení studia v Paříži. Právě oni se stali motivací k založení jezuitského řádu. Paříž tehdy byla sídlem největší a nejvýznamnější univerzity na světě, byla městem na světové úrovni a takzvaná tavicí nádoba tehdejších duchovních proudů. Iñigo si polatinštil jméno na Ignác. V Paříži žil sedm let a opět začal studovat od samého začátku, protože nestačil aktuálním studijním požadavkům. Absolvoval dlouhé kurzy »Humaniora«, při nichž získal základy společenských věd, dále studoval

scholastickou filozofii a v malé míře též teologii. Žil velmi chudě a na univerzitě budil svým vzezřením nežádoucí pozornost. Paříž se přesto stala odrazovým můstkem jeho dalšího působení.

Byl řád založen proto, aby umlčel protestanty?

Vývoj řádu z exercicií

Kdo se stal vůdčím duchem prvních členů? Íñigo si již v době rekonvalescence v Loyole psal poznámky o svých duchovních naukách. Zkušenosti v Manrese jeho duchovní založení ještě prohloubily. Rozvinul vlastní duchovní přístup, který popsal v knize »Duchovní cvičení« (*exercitia spiritualia*, též »kniha exercicií«). Kniha vznikla právě na podkladě prvních poznámek z Manresy. Íñigo je upravoval několik desetiletí. V době pařížského působení zpracoval základní prvky svého pojetí.

Duchovní cvičení

Exercicie představují zhruba hodinové cvičení, které se skládá z meditace a modliteb. Důraz je kladen na práci s představivostí, biblickými výjevy a obrazy a své místo zde mají též myšlenky, které Ignác formuloval na základě imaginací týkajících se rytířského světa. Cvičení působí na »duši«, vybízí jedince k tomu, aby se s nimi ztotožnil, vytvářejí nové pojetí života, podněcují nové pocity a myšlenky, jsou motivací k osobní modlitbě. Na základě stanoveného sledu ústředních témat, dotýkajících se života a víry, jsou jedinci, kteří provádějí exercicie, vedeni k tomu, aby svůj život nově uspořádali podle Boha, aby svá životní rozhodnutí činili ve světle víry a aby jim vztah s Bohem přinášel útěchu a vnitřní klid. Exercicie v nezkrácené podobě trvají čtyři náročné týdny. V současné době trvá takovýto kurz pět až osm dní a probíhá v odloučení a tichu. Ignácovo dobové pojetí světonázoru a teologie bylo jazykem i formou uzpůsobeno tehdejšímu stylu života. Ignác se nechal vést tradicemi své doby a v knize exercicií nabídl čtenářům metodický a věcně pojatý postup duchovního růstu. Jeho text zůstává aktuál-

ní a reformátorský i pro novověkou katolickou církev a ani v dnešní době neztrácí na hodnotě.

Ignác věnoval soupis exercicií několika spolužákům v Paříži a tento počín v podstatě představoval vznik nového řádu. Po čtyřech týdnech náročných cvičení totiž jeho spolužáci zcela změnili svůj život: oddali se modlitbě, přijali chudý životní styl jako projev nesouhlasu se sekularizací (zesvětštění) církve. Čeho tím chtěli docílit? Stejně jako Ignác hodlali »pomáhat duším«, tj. založit víru na kázání, katechezi a vzdělávání, vést lidi, kteří usilují o duchovní růst, k příslušným cvičením a reformovat církev zevnitř, konkrétně její podstatu, jejího ducha. Těmito prvními vlašťovkami byli především Francouzi a Španělé; vzdálené Německo, kde právě vypukla reformace, jim bylo cizí. Boj proti reformaci tudíž v žádném případě nebyl hlavním cílem, i když se s tímto názorem často setkáváme. Je možné, že se vyvinul až později, po založení řádu, protože jednou z úloh samozřejmě bylo vypořádat se s reformací jak z teologického, tak i církevněpolitického hlediska. Řád se v tomto ohledu opřel o přístup papeže a prokatolickou víru. Sám Ignác vždy nabádal ostatní k tomu, aby s protestanty zacházeli vlídně.

Vznik řádu

Staré polemiky zcela opomíjejí, že kromě rozdílů mezi počáteční fází reformace jezuitů a reformátorů existují i mnohé shody: jezuitský kněz by měl být, podobně jako pastor reformace, vzdělaný, věřící a autentický kazatel a člověk, který pečuje o duše ostatních. Neměl by být pomyslným vyznačem kultu a zprostředkovatelem svátosti, která je mylně pochopená a pojímaná jako něco magického. Do centra náboženského života se nově prosazuje Bible. Exercicie se ve značné míře orientují na postavu Ježíše a na vztah k němu – naopak reformace klade větší důraz na psané slovo, ačkoli i jejím hlavním tématem je Ježíš Kristus.

Jsou jezuité armádou papeže?

Sliby skládané papeži

Přísaha

Sedm mužů kolem Ignáce žilo a studovalo v Paříži podle společných ideálů. Chtěli být blízko svému pánu Ježíšovi a stát se kněžími. Kněžské povolání totiž bylo nezbytným předpokladem »duchovní péče« o druhé. Dne 15. srpna 1534 složili v kapličky na Montmartru u Paříže slib: budou žít v chudobě a mravní neposkvrněnosti, nechají se vést požadavky Jeruzaléma, a kdyby tato cesta nebyla možná, budou k dispozici papežovi v Římě. V této chvíli tedy opět ožil Ignácův jeruzalémský záměr: žít v Ježíšově zemi a »pečovat o duše«. Vzhledem k tomu, že možnost přesídlení nebyla příliš reálná, počítala přísaha s jakýmsi náhradním cílem: tyto duchovně rozvinuté a akademicky vzdělané kněží měl papež pověřovat úkoly a vysílat je na pomoc potřebným. Život v chudobě a mravní neposkvrněnosti byl pro oddané a zapřísáhlé kněží normou. Souvěrci však v tomto okamžiku ještě nepomýšleli na založení řádu, a datum přísahy proto datu založení řádu neodpovídá.

Vyslání univerzálním pastýřem

Slavná přísaha papeži – prohlášení, že se jím nechají vysílat – tedy časově i věcně předchází založení řádu. Jejím hlavním obsahem není závazek, že jezuité budou teologicky či politicky zastávat názory svaté stolice, nýbrž že se mohou vydávat do světa, aby plnili zadané úkoly. Úkoly se pochopitelně mají nést v pojetí vysílajícího podnětu, ovšem nesmějí opomíjet ducha a styl jezuitů. Proč se jezuité obrátili právě na papeže? V 16. století si starý svět podrobil ten nový a bylo zjevné, že misionářství skýtá netušené pole působnosti, protože v Novém světě ještě nepanoval církevní život, nepůsobili tam žádní biskupové ani kněží, kteří by šířili víru. Navíc se rozsáhlé oblasti v severní Evropě začínaly odpoutávat od pravé víry – což byl z pohledu přísného katolíka neuvěřitelný